

Litteratur

Dennis Töllborg: "Under Cover. Den svenska säkerhetspolisen och dess arbetsmetoder"

Norstedts Juridikförlag. Stockholm 1991

Anmeldt av Knut Papendorf

Forfatteren av denne studien nevner i forordet tre problemer som han har strevet med under arbeidet med den. For det første vanskelighetene å få frem materialet. For det andre risikoen for å bli fanget av temaets mystisisme, faren å miste selvkritikken, fordi man tilhører de "innvidde". Og for det tredje spørsmålet om hvorvidt det er rimelig ved å beskrive de metoder politiet anvender når analysen også kan utnyttes av "den andre siden", nemlig den kriminelle verden.

På det første spørsmålet gir han følgende sympatiske svar: "Ju svårare, desto intressantare. Ju hemligare, desto større utmaning" (s. 5). Svaret på det andre spørsmålet er mer komplisert. Kunsten her er å holde balansen mellom å unngå å bli fanget av materialets sjarmerende mystikk og en kjølig intellektuell approach som aksepterer alle handlinger av makthaverene som til syvende og sist gode for det demokratiske samfunnet. Töllborg ser en hjelp til å kunne holde denne balansen i å høre på "människorna på andra sidan" (s. 6). Med dette har han også tatt stilling til det tredje og siste problem. Forfatteren aksepterer som god forskning bare forskning i humanismens tjeneste: "Universitet og stat skall inte ha något gemensamt - konflikten mellan stat och universitet, mellan maktens företrädare och forskarna, måste i varje historisk kontext alltid vara djup och helt oförsonlig" (s. 6).

"Under Cover" er delt i fire kapitler (inklusive et forord). Første kapitlet er ment som innledning til stoffet. Under-Cover-metoder i politisammenheng blir av forfatteren "oversatt" med "okonventionelle arbeidsmetoder". I innledningen gis det en mengde eksempler, mange fra den amerikanske virkeligheten. Til tross for at Töllborg ser gode argumenter såvel for som mot anvendelsen av ukonvensjonelle arbeidsmetoder i politisammenheng, tar han likevel i innledningen til orde for en klart restriktivt anvendelse av dem: Siden de har så negative demo-

kratiske og rettsstatlige følger kan de ikke aksepteres "annat än i syfte att få fram bevis beträffande brott som redan begåtts" (s. 23). Slike hemmelige operasjoner må dessuten ha et bestemt mål, referere til en bestemt person, bygge på skjellig mistanke, være tidsbegrenset og ikke være å oppnå gjennom tradisjonelle politimetoder (ibid.).

I det andre kapitlet beskriver Töllborg framveksten og organisasjonsstrukturen til den svenske säkerhetspolisen (SÄPO). Sverige fikk ikke før slutten av 1930-tallet et sikkerhetspoliti under navn "Den Allmänna Säkerhetstjänsten". Det skulle virke dels som et sensurorgan og dels som en spaningsorganisasjon. Hjemmelen for den daværende svenske säkerhetspolisen dannet "1938 års hemliga säkerhetskungörelse" og "1940 års tvångsmedelslag". Den konkrete oppgaven gikk i store trekk ut på å kontrollere kommunikasjonsmidler, det vil si telefon og telegramvirksomhet, samt tradisjonell spaning/overvåkning. Töllborg nevner i sin bok tall som viser omfanget av denne virksomheten under 2. verdenskrigen: mer enn tusen medarbeidere i säkerhetspolisen, 200.000 brev i snitt pr. uke ble gransket, minst 376.000 brev ble stoppet, 11 millioner telefonsamtaler ble avlyttet, 60.000 personer ble registrert som kommunister, 13.000 som nazister m.m. (s. 27 f). I 1946 ble Den Allmänna Säkerhetstjänsten avviklet. Men alt i 1948, etter Prag-kuppen og med oppblomstringen av den "kalde krigen" ble säkerhetspolisen etablert på nytt som en varig organisasjon. I perioden 1948 til 1965 kunne säkerhetspolisen, som forfatteren skriver, skape seg "en stabil plattform hos statsmakten och, för den delen, allmänheten" (s. 30). I 1963, med den såkalte Wennerström-affæren, fokuserte for første gang massmedia og parlamentet på säkerhetspolisens hemlige liv.

Den 1.1.1965 ble det svenske politiet statliggjort. Säkerhetspolisen ble med dette underlagt Rikspolitistyrelsen som en av fire avdelinger. Säkerhetspolisen har siden 1. oktober 1989 vært sentralt organisert i en stab og fire avdelinger: en administrativ avdeling, en avdeling for samordning, en for kontrapionasje og en for "skydd". Blant arbeidsgruppene innen säkerhetspolisen er "terroristroteln", som sorterer under skyddsavdelingen, den i særklasse største og viktigste.

I det tredje kapitlet - med sine ca. 70 sider det mest ommfattende i hele boken på knapt 140 sider - fremstilles säkerhetspolisens arbeidsmetoder mer konkret. Underavsnitt her er spaning, telefonavlytting, brevkontroll, bugning, "värkning" og "brottsprovokation". Disse konkrete arbeidsmetodene kalles for submetoder, fordi de bare blir brukt til å innsamle materialet. Den egentlige metode i denne sammenheng finnes i registeret eller analysen av dette. I det første underavsnittet blir oppbygningen av registeret, som Töllborg kalles den "allt överskuggande arbetsmetoden" (s. 63), beskrevet. Det sentrale spørsmål i denne sam-

menheng blir hva sikkerhetspolisen har rett til å registrere.

Den arbeidsmetoden som har stått mest i fokus i offentlig debatt i Sverige i de siste årene, er naturligvis bugning. Jeg kan ikke her gå inn på de tekniske finurligheter ved bugningen. Men som det vel viktigste konkrete anvendelsestilfellet, der bugning ble anvendt tross et eksplisitt forbud i den svenske straffeloven (BrB 4:9a), viser jeg til "Ebbe Carlsson-affæren" etter mordet på Olof Palme.

I alle fall det er helt klart at forbudet mot elektronisk avlytting i politisammenheng er ganske gjennomhullet. Töllborg viser i denne sammenheng til det forhold at forbudet bare gjelder anvendelse av elektronisk avlytting, og ikke import, tilvirkning eller besittelse av bugningsutstyr. Under henvisning til utdannelsesformål har SÄPO skaffet seg slikt utstyr (s. 98).

I forbindelse ved kapitel 3 skal jeg avslutningsvis nevne noen forhold rundt SÄPOs internasjonale samarbeid. Höyst interessant sett med tyske øye er å kunne lese om et ganske tett samarbeid mellom Den Allmänna Säkerhetstjänsten og den tyske Gestapo under 2. verdenskrigen. "Under en period", skriver Töllborg, var samarbeidet så nært "att ett par Gestapomän periodvis var placerade i Stockholm" (s. 118). Det gode samarbeidet ble ikke avsluttet med krigen: "Även efter krigsslutet och fram till våra dagar förefaller det i första hand vara med den tyska säkerhetstjänsten säkerhetspolisen har sina kontakter" (ibid). Samarbeidet gikk for en stor del ut på å bekjempe RAF (Rote Armee Fraktion). Det som forblir et lite spørsmål hos anmelderen er hva som menes med den "vest- tyske sikkerhetstjenesten". Forfølgelsen av RAF har vært en oppgave for BKA (Bundeskriminalamt), men også for "Verfassungsschutz". Der den vest-tyske sikkerhetstjenesten har hjulpet den svenske (bl. a. i jakten på Olof Palmes morder), har etter det jeg husker BKA vært i bilde. SÄPOs oppgavespekter omfatter dessuten oppgaver, som i Tyskland er blitt gjennomført av bl.a. MAD (Militärischer Abschirmdienst).

I det siste kapitlet stiller Töllborg spørsmålet om under cover tiltak er moralsk akseptable. Ideologien bak anvendelsen av ukonvensjonelle metoder er at konspirasjon må møtes med konspirative motmidler. Men - som Töllborg med rette viser til - bygger den vestlige rettstaten på prinsippet om at formålet aldri heller midlet. Anvendelsen av ukonvensjonelle metoder i politisammenheng har i sin tur tvilsomme konsekvenser. For det første retter disse metodene seg spesielt mot marginaliserte grupper som f.eks. innvandrergupper. For det andre har anvendelsen av dem en tendens til å bli selvoppfyllende. Töllborg viser i denne sammenheng spesielt på problematikken rundt den såkalte agentprovocateur-metoden (s. 130 ff).